

**КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ**

Д И Д А
Ірина Андріївна

На правах рукопису

УДК 711.401

**ПРИРОДА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНОСТІ АРХІТЕКТУРНОГО ДОВКІЛЛЯ
на прикладі міст Західної України**

**18.00.01 — Теорія та історія архітектури,
реставрація пам'ятників архітектури**

А в т о р е ф е р а т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури**

Київ 1995

2.025.4
Дисертацією є рукопис

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761327 (Q)

Роботу виконано у Львівській

Науковий керівник - кандидат архітектури, професор

ЧЕРКЕС Богдан Степанович

Офіційні опоненти - доктор архітектури, професор

ДЬОМІН Микола Мефодієвич

кандидат архітектури, доцент

КУШНІРЕНКО Марія Марківна

Провідна організація - Містопроект, м. Львів

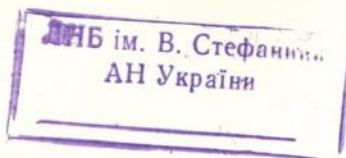
Захист відбудеться "29. жовтня" 1995 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої ради Д 01.18.04 при Київському державному технічному університеті будівництва і архітектури за адресою 252037, Київ-37, Повітрофлотський проспект, 31, кімната 319.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного технічного університету будівництва і архітектури.

Автореферат розіслано "16. жовтня" 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої ради

кандидат архітектури, доцент В.О.ТИМОХІН

1. Загальна характеристика роботи

Питання про роль і місце природи в архітектурному довкіллі належить до числа "вічних" архітектурних проблем. Одночасно – це одна з найактуальніших задач сьогодення. Всяка діяльність у сфері архітектури в кінцевому підсумку завжди полягає в тому, щоби пристосувати довкілля до фізичних і духовних потреб людини свого часу. Кожне архітектурне середовище включає в собі і елементи природи, і елементи створені людиною. Їх співвідношення змінюється залежно від умов та історичного часу.

Особливу актуальність питань про відношення людини до природи в містах і селах обумовлює насамперед те, що для сучасного моменту є властива різка урбанізація способу життя, збільшення відриву людини від природи. Урбанізація швидко прогресує. Зростання урбанізації чинить вплив не тільки на фізичний аспект справи, тобто на здоров'я людей, на організацію побуту, виробничих процесів, тощо, але й на духовність довкілля, під якою ми розуміємо тут пов'язаність довкілля з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Контакт людини з природою є для людини життєвою необхідністю. Характер контактів людини з природою з бігом часу змінюється. Ріст урбанізації довкілля вносить корективи в усю систему духовних контактів з природою. Сучасний момент вимагає того, щоб осмислити співвідношення антропогенних і природних елементів в архітектурному довкіллі людини в усіх аспектах, у тому числі в аспекті духовності.

В умовах України взаємовідношення природних і антропогенних елементів сучасного довкілля має особливе значення тому, що традиційна для України форма осель завжди ґрунтувалася на сильних контактах людини з природою. Співіснування з природою лежить в основі українських звичаїв, світогляду, мистецтва і культури. Пов'язання природних і антропогенних елементів у традиційному архітектурному довкіллі українських міст є настільки тісним, що тепер, коли на порядку денному стоїть комплексне відродження української культури, неможливо обійтись без наукового аналізу питань про роль контактів з природою у формуванні архітектури міст і сіл.

Проблематика, яка стосується місця і ролі природи в архітектурному довкіллі людини, охоплює надзвичайно широке коло питань, що знаходиться на стику наук. Ці питання стосуються не тільки архітектури, але й екології, психології, медицини, історії, техніки та інших дисциплін. Проблема в цілому посідає велику літературу. Серед робіт, які стосуються безпосередньо теми даної дисертації, потрібно відзначити наступні групи.

Першу групу складають теоретичні праці, які характеризують загальну наукову позицію щодо формування екологічної ситуації в сучасних містах та щодо методології урбоекологічних досліджень (К. Вейхерт, Е. Говард, Е. Грушка, В. Гібберд, В. Гропіус, М. Дьомін, І. Іодо, Ле Корбюзьє, Г. Лаврик, К. Лінч, Є. Мікуліна, І. Смоляр, І. Фомін, Б. Черкес, К. Шешельгіс, З. Яргіна та інші автори).

Друга група – це роботи, в яких досліджуються проблеми раціонального природокористування в містах і системах розселення, а також обґрунтовуються екологічно обумовлені методи архітектурно-просторової організації міст та їх елементів (А. Баженов, А. Вергунов, В. Владіміров, В. Зарецький, Т. Крістев, Т. Панченко, Г. Полторак, Дж. Саймондс, Ю. Хромов, П. Шеферд, С. Юхнович та інші).

Третю групу складають роботи, присвячені архітектурно-екологічним аспектам рекреаційного будівництва (Ю. Лобанов, С. Ожегов, Т. Панченко, І. Перені, Г. Потаєв, А. Сичева, В. Стаускас та ін.).

П'ята група – це роботи, в яких питання екології міст розглядаються з позицій суміжних до архітектури наукових дисциплін (з позицій біології – М. Голубець, А. Гродзінський, В. Плехов, К. Ситник, С. Шварц та ін.; в аспекті філософії – Є. Пірусов, В. Лось, М. Межевич, А. Урсул та ін.; в історико-культурному аспекті – В. Белов, В. Євсюков, Д. Лихачов, М. Попович, Д. Реймерс та ін.; з позицій економіки – М. Лемешев, Н. Федоренко, Н. Реймерс та ін.; з позицій географії – А. Арманд, Й. Герасимов, Ф. Листенгурт, Б. Родоман та ін.; з позицій озеленення міст – В. Кучерявий, Л. Луниц, С. Северин та ін.; з позицій правових та організаційних аспектів екології – Ю. Ізраєль, В. Петров та ін.).

Що стосується наукових досліджень, спрямованих спеціально на висвітлення питань про роль і місце елементів природи у містах в аспекті духовних потреб людини мати контакт з природою, то нам не вдалося віднайти монографічних робіт, які ставили б перед собою завдання спеціально вивчити вказаний аспект у цілому, систематизувати й узагальнити наявні наукові матеріали, сформулювати цільну конвенцію щодо даної проблеми. Немає також узагальнюючих досліджень, які були б виконані з архітектурних позицій, та розглядали б питання екологічної духовності міст конкретно для умов України та її регіонів. Разом з тим існує чимало опублікованих окремих матеріалів і праць, на яких можна би ґрунтувати висновки у вказаній сфері.

Отже, треба констатувати, що тепер існує потреба в тому, щоби мати наукове опрацювання, яке могло би бути підставою для практичного вирішення архітектурних задач, що стосуються місця природи у містах в аспекті духовної потреби людини мати контакт з природою. Але тому, що дане питання є в цілому мало до-

сліджене, на сучасному етапі подібне опрацювання може мати тільки узагальнений, постановочний характер. Тепер задача мала би полягати в тому, щоби обґрунтувати певну методологічну концепцію-гіпотезу, яка надалі могла б служити підставою для наукового обговорення, і могла би бути відкоректована й доповнена в наступних дослідженнях.

Керуючись викладеним, ми визначили такі методичні позиції нашого дослідження.

Мета дослідження та його проміжні задачі. Мета даного дослідження полягає в тому, щоби виробити пропозиції щодо поліпшення архітектурного довкілля в аспекті вимог, які випливають з духовної потреби людини мати контакт з природою, відповідно до умов, що існують тепер в містах Західної України. На досягнення цієї мети є спрямоване вирішення наступних задач.

1. Визначити місце досліджуваної проблеми в контексті усієї проблематики екології міського довкілля, з тим, щоби сформулювати комплекс вимог, які мають бути пред'явлені до природної складової частини архітектурного довкілля з позицій його духовності.

2. Вибрати методи та науковий інструмент для того, щоби можна було аналізувати, оцінювати і формувати довкілля в аспекті поставленої мети.

3. Дати оцінку екологічної ситуації в Україні та конкретно і її західному регіоні з точки зору духовних потреб людини мати контакт з природою.

4. Обґрунтувати та викласти рекомендації відносно методів поліпшення умов у містах і селах регіону для контактів з природою архітектурними засобами.

З викладеної системи задач випливає структура дослідження (вступ, чотири глави, висновки, додаток), а також задачі проміжних етапів роботи.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні методів системного підходу та включає:

- узагальнення результатів науково-дослідних робіт, опублікованих наукових і описових матеріалів;
- проведення натурних обстежень і вивчення їх результатів;
- експериментальне проектування і виконання конкретних досліджень.

Предмет дослідження – це архітектурне довкілля, яке ми розглядаємо тут в аспекті вимог, що їх ставить до архітектурного довкілля людина, керуючись своєю духовною потребою спілкуватися з природою. Ми розглядаємо природу так, як її суб'єктивно сприймає людина, що перебуває в певному довкіллі. Природу ми розуміємо не тільки як сукупність природних ландшафтів, живих організмів та особли-

востей клімату, тощо, але як комплекс сприйраних явищ природи в цілому, в тому числі таких, як схід і захід сонця, вид зоряного неба, зміни погоди, снігопад, вітер і дощ, знаковість природи, тощо.

Границі дослідження. Потреба обмежити наше дослідження вузькими границями випливає з того, що обсяг проблеми та інформації, яка стосується даного питання, є надзвичайно великий. В дисертаційному дослідженні ми прийняли такі обмеження:

- екологічні проблеми довкілля розглядаються тільки з позицій архітектури та лише такою мірою, якою вони стосуються просторової організації довкілля і можуть бути вирішені методами, властивими для діяльності архітектора;

- усі екологічні питання розглядаються лише настільки, наскільки вони стосуються духовності довкілля. Отже, не є предметом дослідження санітарно-гігієнічні аспекти спілкування з природою, формування систем рекреації, планування приміських зон, питання загальної просторової організації міста і т. д.;

- у сфері духовності довкілля виключено з розгляду проблематику, яка стосується спеціально естетичних аспектів містобудівництва та художніх принципів садово-паркового мистецтва, тому що ця сторона питання є відносно повно досліджена й описана в літературі. Висновки й постулати щодо формування екологічної духовності довкілля нами приймалися тут на підставі матеріалів, викладених в опублікованих працях.

Робоча гіпотеза. Духовна потреба, яку має людина в тому, щоби контактувати з природою, є більш вагомим фактором у формуванні довкілля, ніж це звичайно прийнято вважати. Пов'язання людини з природою діють вже на протязі сотень тисяч років, і тепер визначають спосіб мислення людей, їх духовну культуру, мову, поведінку. Тому формування синтетичного довкілля людини, тобто архітектурна діяльність, мусить неодмінно включати аспект духовних стосунків людини з природою.

В нашому дослідженні ми виходимо з того, що в умовах формування і реконструкції сучасного урбанізованого довкілля в принципі існує реальна можливість створити матеріально-просторові передумови для адекватного духовного спілкування людини з природою. Але для цього насамперед треба визначити суть і задачі такого спілкування, виробити науковий інструмент для оцінки просторового предметного довкілля з точки зору духовності, розробити методи відповідного конструювання довкілля у містах за допомогою архітектурних засобів.

Потрібно рахуватися з тим, що цілеспрямована діяльність з метою задовольнити духовні потреби людей у містах щодо контактування з природою в принципі може відкрити новий простір в сфері архітектурної мистецької творчості.

Наукова новизна. Вперше в систематизованому викладі розглядається проблема формування довкілля відповідно до духовних потреб людини у контактах з природою. В дисертаційній роботі викладена концепція застосування для цього методів та засобів архітектурного проектування.

Практичне значення роботи. Висновки з виконаного дослідження є спрямовані на поліпшення архітектурних параметрів довкілля існуючих міст та сіл Західної України в аспекті духовних потреб людини у спілкуванні з природою. Запропонована методологічна платформа може бути підставою для подальших досліджень. Результати виконаного дослідження можуть бути застосовані в навчальному процесі.

Предмет захисту.

1. Концепція оцінки і поліпшення міського довкілля в аспекті духовних запитів людини щодо контактів з природою.

2. Пропозиції щодо способів поліпшення міського довкілля у вказаному аспекті на прикладі Західної України.

Публікація, апробація та впровадження результатів дослідження. Основні результати, висновки та матеріали цього дослідження опубліковані в 20 наукових статтях автора, з них 16 робіт опубліковані без співавторів та 4 з співавторами. Матеріали дисертації були предметом наукових доповідей автора на 25 наукових конференціях в містах Києві (1), Львові (16), Москві (4), Баку (1), Тбілісі (1), Пензі (1), Юрмалі (1). Результати дослідження були застосовані у виконаних автором дисертації творчих архітектурних роботах, де отримали експериментальну перевірку. Матеріали та висновки дисертації були використані в навчальному процесі в Львівській академії мистецтв, в опублікованих методичних вказівках, в навчальному посібнику для вищих учбових закладів, застосовувались в курсових та дипломних проєктах.

Структура та обсяг представленої дисертації. Текстова частина дисертації складається з вступу, чотирьох глав та висновків (всього 146 стор.) і бібліографічного списку літературних джерел, що на них є посилання в тексті (всього 184 назви). Ілюстративна частина включає 39 графічних таблиць з 175 малюнками і схемами.

2. Короткий зміст роботи

ГЛАВА ПЕРША. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЛЮДИНИ З ПРИРОДОЮ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В АРХІТЕКТУРНОМУ ОБЛИЧЧІ МІСТ.

Мета першої глави - сформулювати перелік вимог, яким має відповідати довкілля людини, коли мова йде про її духовний світ, а також визначити, які фактори і аспекти екологічного, технологічного, економічного і т. д. порядку треба брати до уваги, вирішуючи те питання. Мала би бути сформульована методологічна концепція подальшого дослідження. Глава складається з трьох параграфів.

В першому параграфі розглядається питання про роль і місце природи у формуванні духовності архітектурного середовища в контексті сучасної екології, і зокрема урбоекології. Місто є штучною екологічною системою, яка, на відміну від природних систем, не є саморегульованою, а її характер і стан залежить від людини. Екологічними характеристиками міського довкілля в принципі можна певною мірою керувати. Розглядається сучасний стан наукового дослідження екології міста, а також методи можливого впливу на параметри міського довкілля.

Другий параграф містить аналіз процесів формування сьогодишньої екологічної ситуації в історичному аспекті. Описано певні закономірності таких процесів. В ході історії змінилося декілька форм контакту людини з природою, починаючи від повного партнерства, аж до все більшого протиставлення сторін. Сучасний розвиток неодмінно має привести або до дуже великого відриву архітектурного довкілля урбанізованих територій від природи, або до віднови партнерства на новій основі.

Третій параграф ґрунтується на висновках обох попередніх та має на меті в стислій формі, на засадах системного підходу, сформулювати "пакет" екологічних вимог до архітектурного довкілля, які мають бути задоволені в ході урбаністичного і архітектурного проектування. Такі вимоги доцільно розділити на три групи. Перша група - це вимоги, що випливають з потреби мати в містах умови, які є сприятливими для фізичного життя людини. Ця сфера урбоекології є найбільше досліджена. Певна парадоксальність полягає в тому, що більшість вимог цієї групи в принципі є можливо задовольнити також в умовах такого середовища, в якому немає ніяких елементів живої природи, а є тільки штучні. Друга група - це вимоги до довкілля з точки зору духовних потреб людини і суспільства. Людина потребує контакту з природою як з партнером у зв'язку з формуванням своєї самосвідомості. Третю групу складають вимоги, які випливають з потреби забезпечити функці-

онування міської екологічної системи і зберегти життєдіяльність природних компонентів довкілля.

У висновках з першої глави викладено методологічні підстави для подальшого дослідження. Формування духовності архітектурного довкілля є специфічним і дуже важливим завданням екологічного і мистецького конструювання середовища. Ця діяльність має свої власні завдання й методи, і її не можна розглядати тільки як частину загального екологічного розділу проектування довкілля, або як складовий елемент озеленення населених пунктів чи інтер'єрів. Застосування елементів природи для формування духовності довкілля є проблемою насамперед архітектурною, яка лежить на пограниччі інших наук і сфер діяльності, зокрема екології, психології, мистецької творчості та інших.

ГЛАВА ДРУГА. ОЦІНКА ДОВКІЛЛЯ З ПОЗИЦІЙ ДУХОВНИХ ПОТРЕБ ЛЮДИНИ В КОНТАКТАХ З ПРИРОДОЮ.

Мета, поставлена в дійї главі, полягає в тому, щоби конкретизувати сутність досліджуваних аспектів явища, визначити науковий інструментарій, а також методи підходу до вирішення задач формування екологічної духовності довкілля на стадії архітектурного проектування. Глава складатиметься з шести параграфів.

В першому параграфі визначено набір параметрів, за допомогою яких можна дати характеристику міського довкілля з точки зору його духовності. На підставі наведених в дисертації обґрунтувань, для вирішення задач, пов'язаних з оцінкою довкілля в аспекті його екологічної духовності, в додаток до інших характеристик, запропоновано застосовувати наступні параметри: а) рівень екологічної повноти довкілля, під якою розуміємо наявність в даному середовищі певного набору різних природних елементів, які разом формують природну складову сприйманого образу цього довкілля; б) рівень сприйманої урбанізації довкілля; в) характер контактів людини з природою відповідно до їх способу і тривалості в часі. Подано характеристику тих параметрів, а також опис методів та умов їх застосування для оцінки конкретної архітектурної ситуації.

Другий параграф присвячений ролі, яку відіграє природна складова довкілля в процесах екологічної самоідентифікації людини.

В третьому параграфі розглядається семантика природних елементів архітектурного довкілля (природа як знакова інформаційна система; природа як символ; природа як масштаб часу; природа як географічний орієнтир).

Четвертий параграф стосується ролі природних елементів довкілля у формуванні ситуації т. зв. психологічного комфорту, тобто таких відчуттів, які сприймаються людиною на пограниччі свідомості і підсвідомості.

П'ятий параграф стосується функціонально-технічного і технологічного забезпечення виконання завдань, які впливають з попередніх параграфів, тобто стосуються функціонування міських (штучних) природних систем.

У шостому параграфі подано результати архітектурного аналізу ряду реалізованих архітектурних об'єктів і теоретичних пропозицій, в яких їх автори намагалися зобразити ідеальні на їх думку екологічні умови в аспекті духовних потреб людини, та які можна розглядати, як своєрідні уявні еталони оптимального довкілля.

В результаті досліджень, викладених в другій главі, зроблено наступні найважливіші висновки.

Виконаний у дослідженні аналіз архітектурних ситуацій свідчить, що в досліджуваній сфері існує можливість застосувати певну систему об'єктивних показників і характеристик, виявити певні закономірності, опрацювати певну типологію, тощо. Отже, сфера формування архітектурними методами екологічної духовності довкілля може бути полем не для інтуїтивної діяльності, але таким, де можна спиратися на певні науково-методичні основи.

Сфера формування екологічної духовності довкілля, як архітектурна творча задача, далеко виходить за межі традиційної проблематики ландшафтної архітектури і вимагає застосування специфічних методів та засобів. Ця сторона діяльності тепер все ще залишається поза границями основного русла творчості архітекторів. Щоби виправити становище, є потрібне насамперед наукове дослідження проблеми і узагальнення нагромадженого великого практичного досвіду.

В результаті аналізу, вміщеного в другій главі, сформульовано певну методологічну концепцію та запропоновано певний інструментарій для дослідження й оцінки ситуації. В зв'язку з тим, що дана проблема дотепер є досліджена недостатньо, запропоновану концепцію слід розглядати як предмет для обговорення та як концептуальну програму для подальших пошуків.

ГЛАВА ТРЕТЯ. ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В МІСТАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ДУХОВНОСТІ.

Мета, яку поставлено в третій главі, полягає в тому, щоби, застосовуючи науковий інструмент, визначений у попередніх главах, виявити потенціальний арсенал специфічного природного та історико-культурного багатства, який в умовах цього конкретного регіону може бути використаний для формування екологічної духовно-

сті міст, а також щоби виявити фактори, які визначають напрями такої діяльності в цьому регіоні на найближчий час і на перспективу. Дослідження цих питань є необхідне для того, щоби в подальшому можна було використати отримані результати при розробці рекомендацій для поліпшення архітектурного довкілля в умовах даного регіону, а також для того, щоби на прикладі конкретних архітектурних та урбаністичних ситуацій перевірити достовірність запропонованих у попередніх главах загальних висновків і методик.

В третій главі є три параграфи. В першому розглядається архітектурне довкілля міст Західної України в аспекті його семантичного змісту та повноти, а в другому параграфі - в аспекті контактів людини з природою. Третій параграф є присвячений питанням, які стосуються сприйнятої урбанізації довкілля, а також ролі, яку відіграє у формуванні духовності міст екологічна інфраструктура. Глава завершується висновками.

Вивчення ситуації, яка склалася в Україні, і зокрема в її західному регіоні, дає підставу для того, щоби уточнити подальшу містобудівельну політику в цій сфері. В Україні історично був вироблений специфічний образ пов'язань духовності суспільства і архітектури з природою, але той традиційний образ перебуває тепер в глибокій руїні. Необхідно діяти в напрямку його відновлення і розвитку.

Головними елементами потенціалу екологічної духовності, який існує тепер в оселях Західної України, є наступні:

- багатство й різnorodність природи, ландшафту, клімату;
- глибокий та розмаїтий семантичний зміст природного довкілля;
- наявність цінної історико-мистецької спадщини в сфері ландшафтно-архітектури.

Головними напрямками, що в них потрібно діяти тепер, є такі:

- охорона та відновлення багатства природи, відродження видатної ролі природних елементів в архітектурі осель і садиб;
- збереження і відродження традиційної системи пов'язань людини з природою в побуті та культурі;
- максимально можливе обмеження агресивності урбанізаційних процесів;
- створення в містах і оселях умов для екологічної самоідентифікації людини, для екологічного виховання і освіти, для удосконалення мистецького образу міста в аспекті пов'язань довкілля з природою.

ГЛАВА ЧЕТВЕРТА. ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ДОВКІЛЛЯ В АСПЕКТІ ДУХОВНИХ ПОТРЕБ ЛЮДИНИ В КОНТАКТАХ З ПРИРОДОЮ.

В четвертій главі вміщено матеріали та результати заключного етапу дослідження. Мета цього етапу - на основі матеріалів та висновків, викладених у попередніх трьох главах, сформулювати рекомендації, придатні для того, щоби, використовуючи їх, досягти потрібного результату в урбаністичній практиці України та її регіону. Глава складається з трьох параграфів.

Перший параграф викладає методи передпроектного аналізу довкілля в аспекті його відповідності духовним потребам людини в контактах з природою (теоретичний аспект). Запропоновано схему аналізу архітектурного довкілля з точки зору його екологічних пов'язань з духовним світом людини. Подано приклади аналізу конкретної урбаністичної ситуації щодо її екологічної духовності.

В другому параграфі описано архітектурно-композиційні методи оптимізації довкілля (морфологічний аспект). Запропоновано класифікацію архітектурних форм показу явищ природи, в якій перераховано й систематизовано основні архітектурні прийоми, за допомогою яких явища природи можуть бути подані для сприймання в умовах урбанізованого довкілля. Класифікацію описано в тексті дослідження і зображено на п'яти ілюстративних таблицях.

Третій параграф вміщує рекомендації щодо архітектурно-організаційних заходів, за допомогою яких можуть бути здійснені вимоги до духовності довкілля з точки зору його відповідності екологічним потребам людини (методологічний аспект). Розглядається питання про специфічність архітектурних задач, які лежать у сфері екологічної оптимізації довкілля, в порівнянні з архітектурними задачами, що лежать в сфері оптимізації антропогенно-техногенного комплексу міст. Описано дві групи заходів, які можуть бути застосовані для оптимізації довкілля щодо екологічної духовності. Одна з них пов'язана з застосуванням кількісних методів, а інша - якісних.

Глава завершується короткими висновками. Матеріал досліджень, викладений у четвертій главі, свідчить, що формування екологічної духовності архітектурного довкілля, як в мериторичному так і в методологічному відношеннях, є повнокровоною і невідривною частиною вирішення комплексних задач урбаністики і архітектури, і може бути здійснене властивими для них методами. У даній главі накреслено коло питань, які треба вирішити в майбутньому, а також подано постулати, які могли би бути застосовані у вирішенні вказаних задач.

3. Підсумки дослідження

1. Вперше з позиції архітектора виконано систематизоване дослідження проблеми оптимізації архітектурного довкілля в аспекті духовних потреб людини спілкуватися з природою. Сучасний етап урбанізації є об'єктивно пов'язаний з переходом до нових форм співіснування людини з природою, а це, в свою чергу, обумовлює зміни в архітектурі довкілля. Пристосування міського довкілля до потреб людини в духовному спілкуванні з природою - це задача, яка належить до сфери архітектури та має бути розв'язана насамперед архітектурними методами.

2. В дослідженні відзначено, що архітектурну ситуацію, яка визначає умовини для духовного спілкування людини з природою, в принципі можна дослідити й описати за допомогою кількісних та якісних показників. У цій сфері можна виявити певні взаємозалежності та закономірності, а також можуть бути вироблені певні специфічні підходи та способи вирішення задач. У дослідженні сформульована система параметрів, спроможних характеризувати довкілля в аспекті його екологічної духовності (екологічна повнота довкілля, рівень урбанізації, характер контактів людини з природою). Суттєвим елементом духовних вимог людини до свого довкілля є прагнення до самоідентифікації, а для цього потрібно бачити в навколишній природі не тільки слугу, але й рівноважного партнера. Описано вимоги до довкілля, які випливають з потреби екологічного виховання і навчання. Відзначено знаковий (семіотичний) та інформативний аспекти природних елементів довкілля, аспект психологічної комфортності довкілля, подано методи застосування запропонованих положень та параметрів у практиці. Таким чином вперше зроблено спробу законструювати й описати механізм, за допомогою якого можна дослідити архітектурне довкілля, в склад якого входять антропогенні і природні елементи, і певною мірою керувати ним.

3. Виконано спробу з системних позицій розглянути умови, які існують тепер в Україні, з точки зору можливих способів оптимізації архітектурного довкілля для духовних контактів людини з природою. Україна посідає об'єктивні передумови для відновлення й подальшого розвитку екологічної духовності довкілля. Такими передумовами є, насамперед, своєрідність і сприятливість природної ситуації, наявність специфічних і багатих місцевих, культурних і побутових традицій, а також геополітичне положення України. Запропонована в даному дослідженні загальна методика мала би бути конкретизована з врахуванням локальних відмінностей регіонів.

4. Зібраний матеріал свідчить про потребу та про можливість виконати спеціальні типологічні дослідження з метою вивчити певний набір композиційних архітектурних засобів, які можна застосовувати для включення елементів природи в архітектурне довкілля. В дисертації подано нарис такої типології. Вперше складено серію таблиць, які містять запропоновану нами, складену за морфологічними ознаками класифікацію способів показу в архітектурному середовищі явищ та елементів природи, як рівноправного фактора, що бере активну участь в мистецькому формуванні предметного довкілля людини. Відзначено, що в цьому зв'язку мова може йти про суттєве розширення сфери творчої діяльності архітектора і про доповнення палітри мистецьких засобів формування довкілля за рахунок цілеспрямованого архітектурного показу явищ і особливостей природи та локальної природної ситуації.

5. Ефективність виконаного дослідження, на нашу думку, визначається наступними позиціями:

- практична реалізація постулатів даного дослідження сприяла би відновленню в містах і селах ситуації, яка відповідала би духовним потребам людини спілкуватися з природою, - з усіма наслідками, які випливають з такого спілкування в аспекті суспільної моралі, виховання, освіти, у зрушеннях економічного порядку, тощо;

- спілкування людини з природою є чи не головною сферою, де лежить ключ до відродження українських національних традицій в урбаністиці та архітектурі, а також до відродження українських традицій побуту і культури взагалі;

- відновлення традиційної для України природної архітектурної образності осель є фактором, який може вирішити долю планів та пропозицій щодо розвитку в Україні індустрії туризму. З одного боку, Україна є предиспонована для такої індустрії своїм геополітичним положенням та природними умовами, але з іншого боку архітектура міст України тепер перебуває в стані занепаду, космополітизації, орієнтації на тоталітарний принцип уніфікації довкілля;

- виконане нами дослідження є спрямоване на активізацію певного шару архітектурної науки і практики, який полягає у впровадженні в художній образ архітектурного довкілля явищ і елементів навколишньої природи, що забезпечують безпосередній контакт людини з природою на щодень. Такий напрям може виявитися дуже перспективним для подальшого опрацювання, як в аспекті науки, так і в аспекті мистецької архітектурної творчості.

6. Головне завдання цього дисертаційного дослідження ми бачили в тому, щоб сформулювати певну методологічну гіпотезу, яка надалі могла би бути предме-

том наукового розгляду і обговорення. Науковий і творчий пошук у цій сфері, на нашу думку, потребує продовження насамперед в таких аспектах:

- подальший розвиток теорії питання, коректування і доповнення класифікацій і систем показників;
- удосконалення методологічного апарату для дослідження архітектурних об'єктів;
- вивчення специфічних українських традицій в сфері пов'язання антропогенних складових елементів довкілля з його природними елементами;
- продовження систематизованого вивчення історичної архітектурної спадщини щодо впливу екологічного фактора на духовність довкілля;
- творчий пошук щодо архітектурного трактування природи як повноправного складового елемента формованого людиною комплексного довкілля.

ЛНБ ім. В. С. Стефанишина
Київ

4. Список публікацій на тему дисертації

1. Природа, людина й місто // *Новости ЮНЕСКО*. Париж: 1983, № 4, с. 15-19 (рос. мовою, у співавторстві).
2. Управління екологічними параметрами міського середовища // *Управління більшим городом. Тезиси докладов.* - Москва: 1985, с. 59-60 (рос. мовою).
3. Елементи природи-компонент архітектури історичного ядра Львова // *Проблеми охорони архітектурної та містобудівельної спадщини в м. Львові. Матеріали творчої наради.* - Львів: 1985, с. 8.
4. Територіальна організація заповідника-важливий фактор, що впливає на його ефективність. В кн. *Теоретические основы заповедного дела. Тезиси докладов.* - Москва: 1985, с. 77-78 (рос. мовою).
5. Вплив екологічних факторів на формування міського середовища. Матеріали 41 наукової конференції МАРХІ. Депонований рукопис. - Москва: 1985, 8 с. (рос. мовою).
6. Задачі формування єдиної системи зелених насаджень міста // *Материали 27 научно-технической конференции ЛЛТИ. Депонов. рук. № 447-ЛХ. Библи. указ. № 6-86 (Ест. науки, техника)* - Москва: 1985, с. 218-220. (рос. мовою).
7. Про методику управління екологічними параметрами міського середовища // *Известия вузов. Строительство и архитектура*. Новосибирск: 1986, № 1, с. 51-55 (рос. мовою).
8. Рівень урбанізації як критерій оцінки екологічної ситуації в місті // *Матеріали 42 наукової конференції МАРХІ. Депонований рукопис.* Москва: 1986, 10 с. (рос. мовою).
9. У відповідності з майбутньою спеціальністю // *Вестник высшей школы.* Москва: 1986, № 6 (рос. мовою, у співавторстві), с. 35-36.
10. Архітектурні і містобудівельні передумови охорони лісових екосистем в умовах їх рекреаційного використання // *Охрана лесных экосистем.* - Львів: 1986, с. 214-215 (рос. мовою, у співавторстві).
11. Екологічні аспекти формування архітектурного середовища сучасного міста // *Проблемы архитектуры и градостроительства.* Баку: 1986, с.46. (рос. мовою).
12. Елементи природи в місті як база для екологічного виховання і освіти населення // *Матеріали 43 наукової конференції МАРХІ. Депонований рукопис.* - Москва: 1987, 9 с. (рос. мовою).

13. Своєрідність природного середовища міст як фактор формування рекреаційної системи // Человек-среда-рекреация.- Рига: 1987, с. 205-206, (рос. мовою).

14. Методичні вказівки до застосування природних форм і структур у формуванні меблів. - ЛДІПДМ, Львів: 1988. 16 с. (у співавторстві).

15. Нові форми садово-паркового мистецтва в умовах реконструкції сформованих міст // Развитие лесного хозяйства в западных областях УССР. Тезиси докл. Ч. 1. - Львів: 1989, с. 76-77 (рос. мовою).

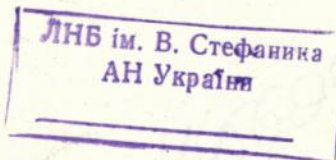
16. Проблеми комплексної реконструкції історичних міст Західної України // Реконструкція міст. Матеріали міжнародної конференції: - Тбілісі: 1989, с. 86-87 (у співавторстві, англ. та рос. мовами).

17. Елементи українського національного мистецтва в інтер'єрі сучасного житла // Українська національна культура і проблеми її розвитку. Тези доповідей. - Львів, ЛДІПДМ, 1989, с. 36-38.

18. Про екологічну оцінку якості міського середовища // Проблеми урбоекології та фітомеліорації. Тези доповідей наук.-практ. конф. Львів: Знання, 1991, с. 46.

19. Художні вироби з дерева як елемент просторової організації сучасного інтер'єру // Вісник ЛДІПДМ, вип. 3. Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво: історія, практика. - Львів: "Світ", 1992, с. 31-36.

20. Фортифікації і краєвид в Україні // Міжнар. конф. з проблем фортифікаційних споруд в Україні. Матеріали. Кам'янець-Подільський: 18-22 жовтня 1993. с. 4-5.

Resume

Dyda I. A. "Nature as a Factor of the Formation of the Spirituality of an Architectural Environment (Based on the Example of the Cities of Western Ukraine)". The dissertation-manuscript submitted for science degree of the candidate of architecture for specialty 18.00.01 – theory and history of architecture, restoration of architectural monuments. Kyiv State Technological University of Construction and Architecture, Kyiv, 1995.

The concept of evaluation and improvement of an urban environment in the aspect of human's spiritual demand for contacts with nature is defended.

It has been established that nature and its elements are important factors of the formation of an artistic image of urban environment. The method for the investigation and improvement of conditions for human's contacts with nature in towns is suggested.

Анотация

Дыда И. А. "Природа как фактор формирования духовности архитектурной среды (на примере городов Западной Украины)". Диссертация-рукопись на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – теория и история архитектуры, реставрация памятников архитектуры. Киевский государственный технический университет строительства и архитектуры, Киев, 1995.

Защищается концепция оценки и улучшения городской среды в аспекте духовных потребностей человека в контактах с природой.

Установлено, что природа, ее элементы являются важным фактором в формировании художественного образа городской среды. Предложен метод исследования и улучшения условий для контакта людей с природой в городах.

Ключові слова:

Художній образ міста; природа в місті; контакт людини з природою; методи дослідження міського середовища.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
 НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
 ІНСТИТУТ АРХІТЕКТУРИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
 БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
 КИЄВУ

Підписано до друку 19.05.95. Формат 60x84/16.
Обсяг I друк. лист. Зам. 254. Тир. 100. Безплатно.
Львів. Личаківська 3. Друкарня УАЛ.

4450001

Безплатно

AB 33.229